

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СТАН ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

РОЗВАДОВСЬКИЙ Володимир Іванович - кандидат юридичних наук, доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового юридичного інституту

<https://orcid.org/0009-0001-3946-2937>

ЗІНИЧ Любомир Васильович - кандидат юридичних наук, доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, докторант кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права

<https://orcid.org/0000-0002-2562-1036>

УДК 327.323(477+061.1ЄС):343.211.3"264"

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.1.19>

У статті досліджується питання захисту прав людини в умовах війни крізь призму європейської інтеграції. Актуальність теми обумовлена воєнним станом в Україні та проблемними питаннями у захисті прав і свобод. Відзначено, що ключовою умовою інтеграції до Європейського Союзу є демонстрація державами-кандидатами спроможності проводити реформи та загалом відповідати стандартам Європейського Союзу.

У сфері прав людини надзвичайно складна ситуація з дотриманням і забезпеченням прав на тимчасово окупованих територіях України, реалізацію яких Україна не може проконтролювати.

Конституція України гарантує низку невід'ємних прав, що не обмежуються навіть під час воєнного стану: на життя, гідність, свободу, звернення до влади, житло, шлюб, рівність перед законом, правосуддя, захист від незаконних дій влади та юридичну допомогу. Заборонено дискримінацію за будь-якими ознаками та позбавлення громадянства.

Особливої уваги в сучасних умовах має бути відведено правам військовослужбовців та їхньому соціальному забезпеченню, а також правам громадян, яких мобілізують. Адже наявні численні факти порушень прав цих груп населення.

Гостро постає проблема захисту прав жінок та дітей, які є найбільш соціально незахищеними верствами населення. Діти можуть

бути розлучені зі своїми батьками, втратити доступ до освіти та медицини, а жінки можуть зазнати зґвалтування та погроз, під час яких вони не мають права вибору.

У підсумку зазначено, що вступ до Європейського Союзу є досить важливим кроком для України, оскільки відповідність щодо захисту прав людини поширюватиметься на всі держави Європейського Союзу, які нести-муть солідарну відповідальність за сприяння захисту та повагу до прав людини в Україні. Не останню роль відіграє також Організація Об'єднаних Націй.

Отже, інтеграція України до Європейського Союзу вимагає комплексного та узгодженого підходу від державних інституцій та громадянського суспільства.

Ключові слова: євроінтеграція, захист прав людини, воєнний стан, військовослужбовці, жінки, діти.

Постановка проблеми

У сучасних умовах постає важливе та актуальне питання щодо вступу України до Європейського Союзу, а також одне із невід'ємних питань щодо захисту прав людини в сьогоденних реаліях, особливо під час війни. На наш погляд, варто розпочати дослідження цієї теми із вступу України до Європейського Союзу та значення цього етапу для України.

Стан дослідження проблеми

Незважаючи на значну кількість наукових праць з цих питань, вказана проблема здебільшого розглядається лише фрагментарно або у зв'язку з іншими питаннями. До того ж головні теоретичні питання інтеграції України до Європейського Союзу вимагають поглибленого вивчення у взаємозв'язку з захистом прав людини в умовах війни.

Цьому питанню присвячували увагу такі вчені, як: Є. В. Буряк, Т.Я. Грень, К. Ю. Редько, І.А. Толкачова, А. О. Чорновол, О. В. Щербанюк та інші.

Мета і завдання дослідження аналіз теоретичних поглядів та уявлень про інтеграцію України до Європейського Союзу на підставі дослідження такого важливого критерію, як захист прав людини в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу

За останні десятиліття мільйони українців бажали втілити свої сподівання щодо вступу нашої держави до Європейського Союзу. Адже Європейський Союз – це спільнота, де десятки окремих націй проживають у злагоді та мирі. Саме країни ЄС мають великі можливості щодо соціального та економічного розвитку.

За таких обставин вступ України до Європейського Союзу був безпосереднім викликом для майбутнього розширення Європейського Союзу з метою поступової інтеграції до єдиного ринку Союзу та можливо-го членства в Європейському Союзі. Після 2022 року, коли Україна подала заявку на членство на тлі російсько-української війни. Політика у сферах життя Союзу забезпечує інтереси всіх його держав членів та завдяки цьому європейські народи досягли високого рівня єдності та, в першу чергу, захищеності від загроз з боку можливої держави агресора. Саме вступ України до Європейського Союзу допоможе нашій державі забезпечити успішне майбутнє та захист власних цінностей, проте для цього Україна має впоратись з багатьма перешкодами, однією з яких є агресія з боку росії.

Однак, у соціальних мережах постійно тривають дискусії щодо реальних можливос-

тей вступу нашої держави до Європейського Союзу та які перспективи нас очікують в майбутньому. Підтвердженням цьому є наступні факти та об'єктивні обставини. Так, 28 лютого 2022 року, невдовзі після російського вторгнення, Україна подала заявку на членство в Європейському Союзі, а Президент України – Володимир Зеленський закликав до негайного вступу через «нову спеціальну процедуру» [1]. Аналогічно, президенти восьми країн-членів Європейського Союзу теж підтримали пропозицію до прискорення процесу вступу України до Європейського Союзу [1].

Важливо зауважити, що президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн заявила, що Україна належить до Європейського Союзу і Союз хоче, щоб Україна приєдналася, але на це потрібен час [1]. За таких обставин 1 березня 2022 року Європейська Рада попросила Комісію подати свій висновок щодо заявки.

17 червня 2022 року Комісія рекомендувала Європейській Раді надати Україні статус країни-кандидата на членство в Європейському Союзі [2]. Водночас Брюссель представив перелік вимог щодо реформ, який складався з семи пунктів. Ці вимоги мали бути виконані, якщо Україна хотіла зберегти свій статус кандидата, оскільки Європейський Союз міг відкликати статус кандидата, якщо офіційна позиція Києва ігноруватиме порядок денний реформ [2].

Отже, 23 червня 2022 року Європейська Рада надала Україні статус кандидата на членство в Європейському Союзі. 14 грудня 2023 року Європейська Рада ухвалила рішення про початок переговорів про вступ України до Європейського Союзу [2], а 25 червня 2024 року було офіційно оголошено про початок переговорів.

Варто звернути увагу на той факт, що країни-кандидати – це країни, які перебувають у процесі інтеграції права Європейського Союзу у своє національне законодавство і відповідають політичним критеріям.

Вступ до Європейського Союзу є тривалим та складним процесом, оскільки Союз встановлює високі стандарти в різних сферах, зокрема у сфері економічної та соціальної політики, демократії та верховенства

права. З огляду на це, держави-кандидати повинні показати свою спроможність проводити реформи та загалом відповідати стандартам Європейського Союзу. Той факт, що Україна отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, означає, що це тільки початок довготривалого процесу проведення реформ, а також адаптації законодавства України до стандартів Європейського Союзу.

Огляд літератури свідчить, що вступ України до Європейського Союзу є вагомим стимулом для проведення реформ та одним з найважливіших способів забезпечення прав громадян з урахуванням ситуації в державі.

Варто наголосити на основних вимогах, які Україна має виконати для вступу до Європейського Союзу. До них відносяться:

- забезпечення належного функціонування верховенства права та демократичних інститутів;
- ефективна боротьба з корупцією;
- забезпечення захисту прав і свобод громадян;
- гармонізація законодавства України із стандартами Європейського Союзу;
- розвиток соціальної сфери та інфраструктури держави;
- реформування економіки для досягнення відповідності ринковій економіці Європейського Союзу.

Так як Україна перебуває зараз у складному становищі, а саме в боротьбі з державою агресором (росією), процес вступу до Європейського Союзу є проблемним, враховуючи такі обставини: необхідність проведення складних реформ, опір олігархічних кіл та корумпованих еліт, економічні труднощі, пов'язані з адаптацією до вимог Європейського Союзу та протистояння з росією, яка намагається перешкодити інтеграції України з Європою.

Успішний вступ до Європейського Союзу принесе для України такі переваги:

- вхід до єдиного європейського ринку з доступом та вільним рухом товарів, послуг, робочої сили та капіталу;
- поліпшення інвестиційного клімату та можливостей для бізнесу;
- підвищення добробуту громадян завдяки економічним перевагам членства;

- покращення та посилення позицій України на міжнародній арені;

- надійний захист прав та інтересів громадян відповідно до законодавства.

У разі вступу до Європейського Союзу це принесе для України суттєві вигоди.

Хочемо наголосити, що однією з ключових цінностей Європейського Союзу є цінність прав людини. Одним з перших міжнародних документів, які формалізували історичну концепцію прав, притаманну багатьом правовим системам, є Загальна декларація прав людини та Статут Організації Об'єднаних Націй.

Загальна декларація прав людини також була попередником Міжнародного пакту про громадянські та політичні права і таких міжнародних договорів з прав людини, як Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Кожен договір з прав людини існує на національному та регіональному рівнях. Відповідно держава, яка дотримується загальних принципів демократії, поваги прав людини та основних свобод, і, звісно, верховенства права, має можливість звернутися до Європейського Союзу із заявою щодо членства, як зазначено в статтях 9 і 49 Договору про Європейський Союз [3]. Тому членство в Європейському Союзі вимагає від держави-кандидата не лише закріплення в національних конституціях принципів-демократії та верховенства права, а їхнього втілення в реальність, тобто в повсякденне життя суспільства. Конституція держави-кандидата повинна, перш за все гарантувати демократичні свободи: свободу слова, віросповідання, совісті, захист прав тощо. Уряди держав-кандидатів не повинні порушувати права людини, а навпаки, повинні гарантувати громадянам їхнє дотримання відповідно до чинного законодавства.

Саме досвід Європейського Союзу є прикладом для України щодо важливості та актуальності питання вдосконалення власної системи захисту прав людини. Адже, згідно з критеріями вступу до Європейського Союзу, лише держава з належним рівнем дотримання основних прав та свобод людини і громадянина матиме можливість стати його членом. Тексти конституцій багатьох

держав схожі між собою, особливо в частині базових прав людини і громадянина. Втім, коли справа доходить до реалізації цих прав, виникають проблеми.

На нашу думку, Основний Закон держави працює тільки там, де суспільство готове відстоювати свої права і, звісно, не давати можливості уряду, правоохоронцям, судам тощо нехтувати та порушувати головний документ України.

Саме питання конституційного регулювання суспільних відносин залежить насамперед, від того наскільки те, що написано в конституції, відповідає реальним та фактичним відносинам у суспільстві. У теорії конституційного права існує поняття «юридична конституція», тобто це самий нормативний акт, і «фактична конституція», тобто те, де ми живемо. Тому чим більше юридична конституція відповідає фактичній, тим більше можна говорити про те, що вона виступає регулятором суспільних відносин, відповідно забезпечує функціонування інститутів державної влади та неодмінно забезпечує реалізацію конституційних прав і свобод людини і громадянина.

У першу чергу, хотіли б акцентувати увагу на тому, чи дотримується Україною стандарт захисту прав людини та громадянина в умовах війни, та як вступ до Європейського Союзу допоможе покращити ситуацію в державі з огляду на сьогоденні реалії.

Відповідно до статті 1 Конституції України, наша держава є суверенною та незалежною, демократичною, соціальною і правовою [4].

Згідно зі статтею 3 Конституції України «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [4].

Права людини – це сукупність природних і непорушних прав свобод та юридичних можливостей, які випливають з факту існування людини в цивілізованому суспільстві. Тобто право є мірою свободи, сущою якої

полягає в гармонізації свобод індивіда зі свободою інших членів суспільства при дотриманні принципу рівності. Права людини є невід'ємними. Тобто людина не може їх втратити, адже вони випливають з самого факту існування людини.

Ми вважаємо, що саме під час війни люди не захищені повною мірою. Війна – це час, коли люди безпосередньо борються за те, щоб конституція мала силу. Право людини не може бути порушене під час війни.

У сьогоденних реаліях можуть бути обмежені такі права, як: свобода пересування, право власності, соціальні права, які пов'язані з правом на працю, а також право на відпустку тощо. Підставою обмеження цих прав безпосередньо виступає впровадження воєнного або надзвичайного стану. Обмежуються також право на особисту недоторканість, право на справедливий суд, юридичну допомогу, право на рівність та повагу до гідності особи тощо. На превеликий жаль, в умовах війни беззахисним є основне право людини – право на життя. Особливо на територіях, захоплених ворогом, це право порушується найчастіше: відбуваються вбивства, викрадення та примусове вивезення людей, тілесні ушкодження та інші нелюдські поведінки з людьми. Також, на жаль, саме на таких територіях порушується таке право, як право людини на охорону здоров'я, адже немає доступу до медицини. Пошкоджується або руйнується майно громадян, що також відноситься до прав людини, адже людина під час війни втрачає власний дім.

Під час війни найбільш незахищеними є діти та жінки, адже діти можуть бути розлучені зі своїми батьками, втратити доступ до освіти та медицини, що є невід'ємними правами дитини, а жінки можуть бути піддані зґвалтуванню, погрозам, під час яких вони не мають права вибору тощо.

У Конституції України міститься перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть у період дії воєнного стану, а саме:

- не може бути обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовними та іншими ознаками;

- громадяни України не можуть бути позбавлені громадянства та права змінити громадянство;

- не можуть бути порушені невід'ємні права на життя, на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканість;

- не підлягає обмеженню право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення чи особисто звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування;

- не можуть бути обмежені права на житло, на шлюб і рівні права та обов'язки у шлюбі та сім'ї;

- не підлягає обмеженню право на захист прав і свобод у суді; на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади;

- не може бути обмежено права на професійну правничу допомогу; право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; презумпція невинуватості; право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначено законом [5].

У сучасних умовах увага науковців прикута до дослідження прав військових під час війни та їхніх можливих порушень. Як передбачено в законодавстві військовослужбовець – це громадянин України, який проходить службу в Збройних силах України або інших військових формуваннях, створених відповідно до законодавства. На жаль, враховуючи сьогоднішні реалії, порушуються права не лише цивільних, а й чоловіків, які перебувають на службі та захищають Україну від збройної агресії росії. Кожен військовий володіє тими ж правами, що й цивільні громадяни, відповідно до Конституції України, проте, на жаль, їхні права на практиці часто порушуються.

Також важливо згадати про дотримання законності працівниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки під час мобілізації, що сьогодні супроводжується численними порушеннями прав людини. Основними інструмента-

ми, які сприятимуть забезпеченню законності під час мобілізації, можуть бути такі: 1) прозорість та публічність; 2) контроль громадськості та громадських організацій; 3) можливість оскарження рішень територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (апеляційні процедури) [6, С. 204].

Якщо говорити про основні права військових, які порушуються в сьогоднішніх умовах:

- відсутність належного матеріального забезпечення;

- проблеми з отриманням відпусток;

- затримки з ротацією;

- складність з документуванням порушень та отриманням відповідного статусу; проблеми з медичним забезпеченням.

Усе це свідчить про наступне: держава зобов'язана забезпечити відповідний захист прав військовослужбовців і гарантувати право на життя, здоров'я, гідність та безпеку. Вона повинна спрямувати зусилля на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, а також задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців.

Висновки

Отже, підсумовуючи вищевикладене, вступ до Європейського Союзу є важливим кроком для України, адже відповідальність щодо захисту прав людини поширюватиметься на держави, які нестимуть солідарну відповідальність за сприяння захисту, поваги та реалізацію прав людини. Також ООН має різноманітні функції, що допомагають підтримувати узгоджені глобальні стандарти прав людини, виявляти порушення, шукати засоби правового захисту та заохочувати до їх покращення.

Окрім того, Європейський Союз схвалює принципи, відображені в нормативних актах про індивідуальні та колективні права й обов'язки щодо заохочення та захисту загально визнаних прав людини та основних свобод, що є обов'язком окремих осіб, груп та інститутів суспільства.

У підсумку, державним інституціям та громадянському суспільству потрібно до-

класти максимум зусиль для вступу до Європейського Союзу.

Література

1. «Вступ до ЄС». Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/tags/eu-ukraine/>
2. Ukraine should get E.U. candidate status, European Commission recommends. Washington Post (амер.). ISSN 0190-8286. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/06/17/european-commission-candidate-eu-ukraine-war/>
3. Консолідовані версії договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/C 83/01) : хрестоматія / упоряд. Б. В. Бабіна. О. : Фенікс, 2012. 294 с
4. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. «Права людини і громадянина під час дії воєнного стану». URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/05/06/prava-lyudyny-i-gromadyanyna-pid-chas-diyi-voynennogo-stanu/>
6. Зінич Л.В. Забезпечення законності під час призову на військову службу у період мобілізації. Право і суспільство №6. 2023. С.201-205 URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/6_2023/29.pdf

Rozvadovsky V.I.,

vladimir.rozvadovsky@pnu.edu.ua

Zinych L.V.

UKRAINE ON THE WAY TO THE EUROPEAN UNION: THE STATE OF HUMAN RIGHTS PROTECTION IN CONDITIONS OF WAR

The article examines the issue of human rights protection during wartime through the prism of European integration. The topic's relevance stems from martial law in Ukraine and

the problematic issues in protecting rights and freedoms. It is noted that a key condition for integration into the European Union is the demonstration by candidate states of their ability to carry out reforms and generally meet European Union standards.

In the field of human rights, the situation regarding the observance and ensuring of rights in the temporarily occupied territories of Ukraine is extremely difficult, an implementation which Ukraine cannot control.

The Constitution of Ukraine guarantees a number of inalienable rights that are not limited even during martial law: life, dignity, freedom, appeal to the authorities, housing, marriage, equality before the law, justice, protection against illegal actions of the authorities and legal assistance. Discrimination on any grounds and deprivation of citizenship are prohibited.

In modern conditions, particular attention should be paid to the rights and social security of servicemen and mobilized citizens. Numerous violations of the rights of these groups have been documented.

The problem of protecting the rights of women and children, who are the most socially vulnerable segments of the population, is acute. Children may be separated from their parents, lose access to education and medicine, and women may experience rape and threats, during which they have no right to choose.

In conclusion, joining the European Union is a significant step for Ukraine. Compliance with human rights protections will extend to all EU states, which will share responsibility for promoting human rights protection and respect in Ukraine. The United Nations also plays an important role.

Therefore, Ukraine's integration into the European Union requires a comprehensive and coordinated approach from state institutions and civil society.

Keywords: European integration, human rights protection, martial law, servicemen, women, children.